

La tàpia a Catalunya: el testimoni dels últims constructors

Adriana Salvat Torregrosa

La tàpia és una tècnica constructiva per bastir murs de terra present al llarg de la història i en nombroses àrees geogràfiques arreu del món. La tècnica de la tàpia consisteix en un procés de compactació de la terra dins d'un encofrat (tapiera) que es va movent a mesura que es fa el mur. El mur, així, es constitueix per la suma de cada una de les parts que s'han encofrat (tapiades), de manera que és una obra de fàbrica feta *in situ*.

A Catalunya l'ús de la tàpia es remunta com a mínim als poblats ibers i es pot dir que, fins al s. xix, fou una de les tècniques més utilitzades en la construcció. Tingué el seu moment àlgid durant el s. xviii a causa del creixement que experimentaren les ciutats arran de l'explosió demogràfica del moment, però les transformacions tecnològiques posteriors motivaren l'aparició de nous sistemes constructius i noves tipologies edificatòries. Això, entre d'altres causes, fa que durant el s. xix vagi desapareixent l'ús generalitzat de la terra com a material i de la tàpia com a tècnica. En certs contextos locals, però, n'hi continua

havent fins ben entrat el s. xx, bàsicament en algunes zones rurals on els canvis socials, econòmics i tecnològics triguen més a arribar. És el cas de la plana de Lleida i singularment l'àmbit geogràfic del Pla d'Urgell on es tapià amb terra fins als anys seixanta i amb formigó fins als vuitanta.

La recerca duta a terme amb la beca del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana intenta buscar les claus de la pervivència de la tàpia al Pla d'Urgell i sobretot contextualitzar-la. Per una banda, a través dels pocs estudis que hi ha sobre el tema, s'ha fet una anàlisi de la història, l'evolució i la desaparició de la tàpia en l'àmbit general de Catalunya. Durant el treball de camp s'han trobat altres àmbits geogràfics locals on també hi hagué una pervivència de la tècnica fins a la primera meitat del s. xx. Partint d'aquesta base la recerca s'ha focalitzat en el Pla d'Urgell, on la pervivència fins fa poques dècades de la tàpia de terra i l'evolució d'aquesta fins a la tàpia de formigó es dona com un fet singular dins el context de Catalunya.

La recerca s'ha basat en el testimoni viu d'un seguit de persones: antics tapiadors, persones coneixedores de la tècnica i testimonis del moment en què encara es tapiava. Paral·lelament hi ha hagut tota la informació proporcionada per un altre tipus de testimonis: totes les edificacions que hi ha fetes amb tàpia que conformen el paisatge agrari i també l'urbà. La gran quantitat de patrimoni construït amb tàpia als pobles del Pla d'Urgell és una pàgina oberta de les diferents èpoques i contextos en què fou construït. Els habitants dels pobles coneixen bé aquest tipus de construccions donat que gran part d'ells viuen en cases de tàpia, i molts les veieren construir. Aquest coneixement generalitzat sobre la tàpia ha ajudat molt a fer que la recerca no se centri només en l'estudi d'una tècnica i un ofici extingits ja que, d'alguna manera,

Roberto Tell (al mig) i Josep Nadal (esquerra), antics tapiadors, amb alguns amics davant la tapiada que executaren per mostrar-ne el procés. Vilanova de Bellpuig (Pla d'Urgell). Fotografia: Adriana Salvat, 21 d'octubre de 2007.

*Casa de tàpia . Castellnou de Seana
(Pla d'Urgell). Fotografia: Adriana
Salvat, 9 de setembre de 2007.*

tot i que ja no és viu l'ofici ni la pràctica, la tàpia encara es troba en l'actualitat per mitjà del patrimoni i del coneixement generalitzat de la població.

Els antics tapiadors que s'han pogut trobar han anat explicant com es tapiava, com era l'ofici de tapiador, fins quan s'hi van dedicar i tot un seguit d'anècdotes referents a l'ofici que ajuden a dibuixar el context social i cultural en el qual la tàpia prenia sentit i les causes de la seva pervivència, evolució i desaparició. D'entre tots els factors d'àmbit social, cultural o econòmic que poden explicar l'ús i la pervivència de la tàpia en aquest context local i que han anat apareixent en les converses mantingudes, els principals estan directament rela-

cionats amb l'economia: la terra era de franc i a les cases hi havia molta mà d'obra per fer les tasques d'ajudant. Els ajudants en molts casos eren els homes de la casa on s'anava a tapiar, mà d'obra també de franc. Això feia que molta gent conegués bé la tècnica de tapiar, perquè participà en algun moment en l'execució d'alguna obra. D'aquí que es practiqués, també, l'auto-construcció en edificis d'execució senzilla, fet que influeix directament en la pervivència de la tècnica. Gairebé tots els tapiadors han insistit també que, tot i ser un ofici dur i perillós, tenia el gran avantatge de cobrar-se a preu fet per ta-piada.

El fet més singular i també més significatiu és l'evolució que patí la tècnica a partir de la dècada de 1950. A mesura que el ciment pòrtland va anar sent assequible començà a barrejar-se amb la terra per reforçar els punts més dèbils de les construccions com ara les cantonades o les juntes entre tapiades. Poc a poc s'anà incrementant la dosi de ciment, fet que generà un procés de transformació del material que féu que de tapiar amb terra sola s'acabés tapiant amb ciment i grava, és a dir, amb formigó. S'utilitzava la mateixa tècnica de la tàpia de terra, però amb formigó, de manera que així augmentava la resistència i amb un material homogeni, dosificable, més fàcil de treballar i que no feia necessària tanta mà d'obra. Això passava al mateix moment en què "ja no hi havia gent a les cases" i que, per tant, es feia necessari un

rendiment del treball més alt, d'aquí l'evolució cap a la tàpia de formigó. A partir d'aquí ja no es tapià més amb terra. Es tapià amb formigó fins ben entrats els anys vuitanta del segle xx i aïlladament fins alguns anys més tard.

Gairebé tots els tapiadors entrevistats van passar de la tàpia de terra a la de formigó, i comenten que la de terra era molt més lenta d'executar i s'havia de conèixer molt bé el material. La doble condició de pervivència i de canvi que suposà la tàpia de formigó fou el punt on començà a desvincular-se la tècnica del context social. Pervisqué la tècnica despullada del que la feia necessària i lògica, sense la terra com a matèria primera, probablement perquè encara hi havia un substrat cultural i uns condicionants econòmics. Arribà un punt en què la tàpia de formigó també es féu inviable entre d'altres causes pel problema de la seguretat laboral que representava. D'altra banda la introducció de sistemes prefabricats per fer coberts i naus, barats i ràpids d'executar, acabà per deixar-ne enrere l'ús.

Durant la recerca els mateixos informants cregueren necessari fer una demostració del procés de tapiar per tal de poder explicar-ne els passos. Això féu que apareguessin les antigues eines dels tapiadors i que la gent que hi assistí anés explicant més experiències i anècdotes de l'ofici. La demostració consistí a executar una tapiada que ha estat la base del treball audiovisual que, amb el títol *La terra que no trepitgem*, acompanya la recerca.